

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA

TAARIFA YA MWAKA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA KATIBA NA SHERIA KWA KIPINDI CHA KUENZIA
FEBRUARI, 2022 HADI JANUARI, 2023

08 FEBRUARI, 2023

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Maelezo ya Awali	1
1.2 Muundo na Majukumu ya Kamati	1
1.3 Njia na Mbinu Zilizotumika Kutekeleza Majukumu ya Kamati	2
 SEHEMU YA PILI	4
2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA MASUALA YALIYOBAINIKA	4
2.1 Uchambuzi wa Miswada ya Sheria	4
2.2 Uchambuzi wa Mikataba ya Kimataifa	8
2.3 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2021/2022	9
2.4 Uchambuzi wa utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023	11
2.5 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara na Taasisi zake	14
2.6 Semina, Mafunzo na Ushiriki wa Matukio Mbalimbali	40
 SEHEMU YA TATU	41
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO	41
3.1 Maoni ya Jumla	41
3.2 Mapendekezo	41
 SEHEMU YA NNE	56
4.0 HITIMISHO	56
4.1 Shukrani	56
4.2 Hoja	59

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha Taarifa ya Mwaka ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria. Taarifa hii inahusu utekelezaji wa majukumu mbalimbali ya Kamati kwa kipindi cha kuanzia Februari, 2022 hadi Januari, 2023.

Mheshimiwa Spika, taarifa hii imegawanyika katika Sehemu Kuu Nne zifuatazo: -

- a) Sehemu ya Kwanza ni Utangulizi ambapo pamoja na masuala mengine, inaelezea kwa muhtasari kuhusu muundo na majukumu ya Kamati, pamoja na kuainisha mbinu zilizotumika kutekeleza majukumu hayo.
- b) Sehemu ya Pili inabainisha majukumu/shughuli zilizotekelezwa na kutoa ufafanuzi wa uchambuzi kuhusu masuala mbalimbali yaliyobainika.
- c) Sehemu ya Tatu ni Maoni na Mapendekezo ya Kamati; na
- d) Sehemu ya Nne ni Hitimisho.

1.2 Muundo na Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Katiba na Sheria ni miongoni mwa Kamati za Kudumu za Bunge za Kisekta ambayo imeundwa chini ya Kifungu cha 5 (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge.¹ Kwa mujibu wa Kifungu cha 6 (2) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni, Kamati hii imepewa jukumu la kusimamia utekelezaji wa shughuli mbalimbali za Wizara zifuatazo: -

- a) Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)
- b) Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano)

¹ Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020

- c) Ofisi ya Waziri Mkuu (Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu); na
- d) Wizara ya Katiba na Sheria

Mheshimiwa Spika, kama ilivyo kwa Kamati nyingine za kissekta, kwa mujibu wa Kifungu cha 7 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ya Katiba na Sheria imekabidhiwa majukumu yafuatayo: -

- a) Kushughulikia Bajeti za Wizara inazosisimamia;
- b) Kushughulikia Miswada na Mikataba ya Kimataifa inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara hizo;
- c) Kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila Mwaka za Wizara hizo; na
- d) Kufuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara hizo.

1.3 Njia na Mbinu Zilizotumika Kutekeleza Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Katiba na Sheria hutekeleza majukumu yake kwa niaba ya Bunge kwa mujibu wa Ibara ya 96 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977. Majukumu hayo ni sehemu ya utekelezaji wa Madaraka ya Bunge ya kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vyombo vyake kwa mujibu wa Ibara ya 63 (2) ikisomwa pamoja na Ibara ya 63 (3).

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Kanuni ya 136 (3) na (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilitekeleza majukumu yake kwa kutumia mbinu na njia zifuatazo: -

- a) Kufanya vikao vya kupokea, kuchambua na kujadili taarifa mbalimbali za wizara na taasisi zake kwa lengo la kufahamu utendaji wa majukumu, mafanikio na changamoto wanazokumbana nazo;
- b) Kuchambua na kujadili miswada ya sheria mbalimbali ikiwa ni pamoja na kusikiliza maoni ya wadau kuhusu miswada hiyo;

- c) Kufanya ziara za mafunzo katika taasisi na maeneo mbalimbali ya kisekta kwa lengo la kuona na kujifunza namna ambavyo taasisi hizo zinatekeleza majukumu yake;
- d) Kutembela na kukagua miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha ili kujiridhisha kuhusu hatua mbalimbali za utekelezaji na ufanisi wa miradi hiyo; na
- e) Kupokea semina na mafunzo mbalimbali kwa lengo la kujenga uelewa wa masuala mahsusi yanayotekelezwa na Wizara na taasisi zake, pamoja na wadau wengine.

SEHEMU YA PILI

2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA MASUALA YALIYOBAINIKA

2.1 Uchambuzi wa Miswada ya Sheria

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 64 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 inalipa Bunge madaraka ya kutunga sheria. Aidha, Ibara ya 97 inaweka utaratibu kwamba, Bunge litatumia madaraka hayo kujadili na kupitisha Miswada ya Sheria kabla ya kibali cha Rais ili kuwa sheria.

Mheshimiwa Spika, kwa msingi huo na kwa kuzingatia Kanuni ya 97, katika kipindi cha mwaka mmoja kati ya Februari 2022 na Januari 2023, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria ilijadili Miswada ya Sheria minne (4). Miswada hiyo ni: -

a) **Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.7 wa Mwaka 2021** [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.7) Act, 2021*] ambao ulifanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Chuo cha Usimamizi wa Wanyamapori, Sura ya 209 [*The College of Wildlife Management Act, (CAP. 209)*]
- ii) Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki, Sura ya 218 [*The Copyright and Neighbouring Rights Act, (CAP 218)*]
- iii) Sheria ya Udhibiti wa Makosa ya Uhujumu Uchumi na Uhalifu wa Kupangwa, Sura ya 200 [*The Economic and Organised Crimes Control Act, (CAP. 200)*]
- iv) Sheria ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka [*The National Prosecutions Service Act, (CAP. 430)*]
- v) Sheria ya Baraza la Michezo la Taifa, Sura ya 49 [*The National Sports Council of Tanzania Act, (CAP. 49)*]
- vi) Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16 [*The Penal Code, (CAP. 16)*]

vii) Sheria ya Upatikanaji wa Huduma ya Mawasiliano kwa Wote, Sura ya 422 [*The Universal Communications Services Access Act, (CAP. 422)*].

viii) Sheria ya Veterinari, Sura ya 319 [*The Veterinary Act, (CAP. 319)*].

b) Muswada wa Sheria ya Usimamizi wa Maafa wa Mwaka 2022

ambao pamoja na masuala mengine, ulikuwa unaanzisha Mfumo wa Usimamizi na Uratibu wa Maafa kwa lengo la kujiandaa kukabili majanga, kuchukua hatua za kupunguza madhara ya majanga, pamoja na kurejesha jamii katika hali ya awali au bora zaidi baada ya maafa. Aidha, Muswada huu ulikuwa na lengo la kuifuta Sheria ya Usimamizi wa Maafa, Sura ya 242 iliyokuwa inatumika tangu Mwaka 2015 kutokana na kubainika kuwepo na changamoto za utekelezaji wa Sheria hiyo.

c) Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.2 wa Mwaka 2022 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.2) Act, 2022*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Kuzuia Usafirishaji Haramu wa Binadamu, Sura ya 432 [*The Anti-Trafficking in Person Act, Cap. 432*]
- ii) Sheria ya Kudhibiti na Kupambana na Dawa za Kulevya, Sura ya 95 [*The Drug Control and Enforcement Act, Cap 95*]
- iii) Sheria ya Kanuni ya Maadili ya Viongozi wa Umma, Sura ya 398 [*The Public Leadership Code of Ethics Act, Cap 398*]; na

d) Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.3 wa Mwaka 2022 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.3) Act, 2022*] ambao ulikuwa unafanya marekebisho katika sheria zifuatazo: -

- i) Sheria ya Mali Kale, Sura ya 333 [*The Antiquities Act, Cap. 333*]

- ii) Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha, Sura ya 342 (*The Banking and Financial Institutions Act, Cap. 342*)
- iii) Sheria ya Masoko ya Mitaji na Dhamana, Sura ya 79 (*The Capital Markets and Securities Act, Cap. 79*)
- iv) Sheria ya Madini, Sura ya 123 (*The Mining Act, Cap. 123*)
- v) Sheria ya Makumbusho ya Taifa, Sura ya 281 (*The National Museum of Tanzania Act, Cap. 281*)
- vi) Sheria ya Fedha za Umma, Sura ya 348 (*The Public Finance Act, Cap. 348*) ; na
- vii) Sheria ya Tume ya Sayansi na Teknolojia Tanzania, Sura ya 226 (*The Tanzania Commission for Science and Technology Act, Cap. 226*)

Mheshimiwa Spika, maoni ya kina kuhusu uchambuzi wa maudhui ya Miswada hiyo ya sheria yanapatikana katika taarifa husika zilizowasilishwa Bungeni. Hata hivyo, kuna masuala ya jumla ambayo ni muhimu Kamati ikayatolea ufafanuzi kama ilivyobainika katika uchambuzi. Masuala hayo yanafafanuliwa kama ifuatavyo: -

a) **Lugha ya Uandishi wa Sheria**

Mheshimiwa Spika, Kamati imekuwa ikishauri Serikali kuwasilisha Miswada ya Sheria Bungeni kwa Lugha ya Kiswahili. Katika kuzingatia ushauri huo, Serikali ilifanya marekebisho katika Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1 ili lugha ya Kiswahili iwe lugha rasmi ya uandishi wa sheria.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya Miswada ya Sheria iliyowasilishwa Bungeni katika kipindi kinachotolewa Taarifa hii, iliwasilishwa na kusomwa katika Hatua zake zote ikiwa imeandikwa kwa Lugha ya hiyo. Kamati inapongeza Serikali kwa utekelezaji wa ushauri wa Bunge.

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi uliofanywa hivi karibuni, Kamati imebaini kwamba uandishi wa sheria katika Lugha ya Kiswahili peke yake una changamoto mbalimbali. Moja kati ya

changamoto hizo ni uchache wa misamiati na istilahi za kisheria katika lugha ya Kiswahili na hivyo kuleta ugumu katika tafsiri. Aidha, Sheria zilizoandikwa kwa Kiswahili peke yake zinaweza kuleta changamoto kwa Mahakama katika kufikia maamuzi hasa kwa kuzingatia kwamba Mfumo wa Sheria wa nchi yetu unafuata misingi ya Jumuiya ya Madola.

Mheshimiwa Spika, bila kuathiri nia njema ya Serikali katika kutekeleza maoni ya Bunge kuhusu lugha ya uandishi wa sheria kuwa Kiswahili, Kamati imetafakari uwezekano wa kufanyika marekebisho tena ili sasa Miswada ya Sheria iwasilishwe Bungeni kwa lugha zote mbili, yaani Kiingereza na Kiswahili. Lengo la mapendekezo haya, ni kuwapa Wabunge wigo mpana wa kuelewa kwa kina masharti na mapendekezo ya Miswada husika.

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake, Kamati imefanya rejea katika nchi nyingine za Jumuiya ya Madola ili kupata uzoefu wa namna nchi hizo zinavyotumia lugha ya Kiingereza na lugha za asili ya nchi hizo katika Uandishi wa Miswada. Katika nchi ya India mathalani, Bunge la Juu la India (Rajya Sabha) limeweka utaratibu kwa Maamuzi ya Bunge (*Ruling*) kwamba, Muswada wowote unapowasilishwa Bungeni ni lazima uwe katika nakala ya Lugha ya Kiingereza na nakala katika Lugha ya Kihindi.² Msimamo huu unaweza kulisaidia Bunge letu na Serikali kwa ujumla kutafakari kwa pamoja ili endapo kutakuwa na ulazima, basi marekebisho ya Sheria yafanyike ili kuakisi msimamo kuhusu lugha rasmi ya uandishi wa sheria za nchi yetu.

² Kitabu kilichoandikwa na Sekretarieti ya Bunge la Juu la India (Rajya Sabha) kuhusu Uendeshaji wa Bunge (Rajya Sabha at Work), Sehemu ya 21 inazungumzia kuhusu Mchakato wa Kutunga Sheria (Legislation).

b) **Ushiriki wa Wadau katika Mchakato wa Kutunga Sheria**

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, kama ilivyo kwa Kamati nyingine za Bunge imekuwa ikishirikisha wadau mbalimbali katika hatua ya uchambuzi wa Miswada ya Sheria. Hata hivyo, kumekuwepo na madai kutoka kwa baadhi ya wadau kwamba, ushirikishwaji wao katika mchakato wa kuandaa mapendekezo ya Muswada kabla ya kuwasilishwa Bungeni umekuwa hauridhishi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua na kuthamini mchango wa wadau mbalimbali, nje na ndani ya Serikali katika uchambuzi wa Miswada unaofanywa na Kamati za Bunge. Hata hivyo, kwa maoni ya Kamati, kuna umuhimu mkubwa kwa Serikali, kabla ya kuwasilisha muswada wowote Bungeni Kusomwa Mara ya Kwanza, mapendekezo ya Muswada huo yakajumuisha maoni ya wadau wengi kadri iwekezekanavyo. Kwa kufanya hivyo, Serikali itaboresha maudhui ya Muswada, na pia Bunge litatumia muda mfupi kuchambua na kujadili Muswada husika bila kufanya marekebisho makubwa iwapo hakutakuwa na ulazima wa kufanya hivyo.

2.2 Uchambuzi wa Mikataba ya Kimataifa

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Mikataba ya Kimataifa ni sehemu ya utekelezaji wa Madaraka ya Bunge ya kujadili na kuridhia mikataba yote inayohusu Jamhuri ya Muungano na ambayo kwa masharti yake inahitaji kuridhiwa kwa mujibu Ibara ya 63 (3) (e) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977. Katika kipindi kinachotolewa Taarifa hii, Kamati ya Katiba na Sheria kwa niaba ya Bunge na kwa mujibu wa Kifungu cha 7 (1) (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, ilichambua na kutoa maoni yake kuhusu **Itifaki ya Kuongeza Mamlaka ya Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki** (*The Protocol to Operationalise the Extended*

Jurisdiction of the East African Court of Justice) ili Bunge liweze kujadili na kuridhia Itifaki hiyo kwa Azimio la Bunge.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kwamba, pamoja na kwamba Itifaki hiyo ilikubaliwa na Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki tangu Februari, 2015, nchi yetu ilikuwa bado haijaridhia Itifaki hiyo. Kuchelewa kuridhia itifaki hiyo kuliathiri lengo la Jumuiya kuiwezesha Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki (*The East African Court of Justice*) kushughulikia masuala ya migogoro ya kibiashara, uwekezaji na sarafu ya pamoja, pale inapotokea.

Mheshimiwa Spika, kwa kuridhia Itifaki hiyo, Bunge limetekeleza wajibu wake ambao una faida zifuatazo: -

- a) Kuwezesha Nchi Wanachama kuwa na mamlaka moja yenye tafsiri moja kisheria katika Itifaki pale inapotokea utata katika tafsiri ya vipengele vya Itifaki katika migogoro ya kibiashara, uwekezaji na sarafu ya pamoja; na
- b) Kuimairisha mahusiano ya kibiashara na uwekezaji kwa Nchi Wanachama ambazo zimeridhia Itifaki hii.
- c) Kuwawezesha wafanyabiashara kufungua kesi za kibiashara

2.3 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2021/2022

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilitembelea na kukagua utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2021/2022. Lengo la ziara hizo lilikuwa ni kuona hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa miradi husika ili Kamati iwe katika nafasi nzuri zaidi ya kuzishauri Wizara inazosisimamia katika Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, ziara hizo za ukaguzi zilifanyika katika mikoa ya Tanga, Kilimanjaro na Arusha kati ya tarehe 14 – 19 Machi, 2022 ambapo miradi ifuatayo ilitembelewa: -

- a) Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Kuhifadhia Kumbukumbu za Mahakama, Tanga (Mradi Na. 6327)
- b) Mradi wa Ujenzi wa Bweni la Wavulana katika Chuo cha Uongozi wa Mahakama (IJA), Lushoto (Mradi Na. 6311)
- c) Mradi wa Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Same (Mradi Na. 6312)
- d) Mradi wa Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Mwanga (Mradi Na. 6312)
- e) Mradi wa Ujenzi na Ukarabati wa Mahakama ya Hakimku Mkazi Moshi (Mradi Na. 6314)
- f) Mradi wa Ujenzi wa Kituo Jumuishi cha Kutoa Haki (IJC) Arusha (Mradi Na. 6389)
- g) Mradi wa Ujenzi wa Vitalu Nyumba (*Greenhouses*) Arusha katika Programu ya Kukuza Ujuzi Nchini (Mradi Na. 6581)

Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina kuhusu masuala mbalimbali yaliyobainika katika ziara za ukaguzi wa miradi hiyo, yanapatikana katika Taarifa za Kamati zenye maoni na ushauri kuhusu utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 na mwelekeo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kwa kila Wizara husika.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla Kamati iliridhishwa na utekelezaji wa miradi iliyokaguliwa isipokuwa kwa miradi michache ambayo Kamati ilitoa ushauri na mapendekezo mahsusi katika taarifa iliyowasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, moja kati ya masuala ambayo yalibainika katika baadhi ya taasisi ni kutokuwa na utamaduni wa kutenga fedha kila mwaka kwa ajili ya ukarabati mdogo wa mara kwa mara (*regular maintenance*) wa miradi ya ujenzi. Kwa sababu hiyo, miradi hiyo ambayo inatumia fedha nyingi za umma, huanza kupoteza ubora wake na kuchakaa katika muda mfupi.

2.4 Uchambuzi wa utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020, mara baada ya ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022; pamoja na makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara inazosisimamia kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Bajeti ya Serikali ni sehemu ya utekelezaji wa Madaraka ya Bunge katika Mchakato wa Bajeti (*the budget cycle*) kwa mujibu wa Ibara ya 63 (3) (b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977. Katika uchambuzi wake, Kamati ilizingatia kikamilifu masharti ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Bunge kwa kufanya ulinganisho baina ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha unaoisha na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha unaofuata. Aidha, Kamati iliangalia mwenendo wa makusanyo ya maduhuli, na upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida kwa Mwaka wa Fedha unaoisha ili kupima ufanisi wa utekelezaji wa bajeti husika.

Mheshimiwa Spika, ili kuliwezesha Bunge hili kupata picha ya masuala yaliyobainika katika uchambuzi wa Bajeti ya Serikali 2022/2023, ufuatao ni muhtasari wenye kuonyesha mwenendo wa Bajeti ya Wizara/Taasisi zinazosimamiwa na Kamati: -

OFISI YA WAZIRI MKUU

- a) Katika bajeti ya Ofisi ya Waziri Mkuu na taasisi zilizo chini yake, Kamati ilibaini yafuatayo: -
 - i) Kwa ujumla wake, hali ya upatikanaji wa fedha katika Ofisi ya Waziri Mkuu ilikuwa ya kuridhisha katika Mwaka wa

Fedha 2021/2022. Hadi wakati taarifa ya Kamati inawasilishwa Bungeni, Ofisi hiyo na Taasisi zake zilipokea wastani wa **asilimia 84.15** ya fedha iliyoidhinishwa na Bunge.

- ii) Bajeti ya Matumizi ya Kawaida katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 iliongezeka kwa **asilimia 14.66** ukilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2021/2022. Moja kati ya sababu ya ongezeko hilo ilikuwa ni utekelezaji wa maoni ya Kamati kwamba Serikali ipange bajeti kulingana na mahitaji halisi.
- iii) Kwa upande wa Mpango wa Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 Bajeti ya Ofisi hiyo ilipungua kwa **asilimia 4.2** ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka wa Fedha 2021/2022. Kamati ilibaini kwamba upungufu huo ulitokana baadhi ya miradi kutotengewa fedha kwa kuwa ilikuwa katika hatua za mwisho, na baadhi ya miradi mingine ilitengewa fedha pungufu.
- iv) Katika utekelezaji wa **Mradi Na. 4952 Mfuko wa Maendeleo ya Vijana** ambao uko chini ya Ofisi ya Waziri Mkuu (Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu), hadi kufikia Februari 2022, jumla ya **Sh. 1,000,000,000** zilikuwa zimepokelewa ikiwa ni asilimia mia moja (100%) ya fedha iliyotengwa. Taarifa za utekelezaji wa mradi zinaonyesha kuwa, maombi ya vijana yaliyopokewa na kukidhi vigezo hadi Februari 2022 yalikuwa ni **Sh. 205,000,000** sawa na **asilimia 20.5**. Kwa kiasi hicho, **asilimia 79.5** ya fedha iliyopokewa imeendelea kubaki bila kupata walengwa waliokusudiwa. Kamati ilitoa maoni mahsusi kwa Ofisi ya Waziri Mkuu kutoa elimu ya kutosha kuhusu mfuko wa maendeleo ya vijana na pia kutathmini vigezo vilivyowekwa ili vijana wengi zaidi wanufaike na mradi huo.

- v) Kamati ilibaini kwamba ni **asilimia 42.23** tu ya fedha za nje na **asilimia 59.38** ya fedha za ndani zilizotengwa kwa ajili ya miradi ya maendeleo katika Ofisi ya Waziri Mkuu ndizo zilipatikana. Kamati iliishauri Serikali kuhakikisha kwamba inatoa Fedha za Maendeleo kwa wakati na kuweka mikakati ya kubajeti (*budgeting*) kwa kutumia vyanzo vya ndani katika kutekeleza miradi ya maendeleo ili kupunguza utegemezi wa fedha za nje.

OFISI YA MAKAMU WA RAIS (MUUNGANO)

- b) Katika bajeti Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano) Kamati ilibaini yafuatayo: -

- i) Katika Matumizi ya Kawaida kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 bajeti iliongezeka kwa **asilimia 29.35** ikilinganishwa na bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2021/2022. Ongezeko hili ni matokeo ya ushauri uliotolewa na Kamati ili kuwezesha Ofisi hiyo na taasisi zake ziwe na fedha ya kutosha kutekeleza majukumu yake.
- ii) Kwa upande wa Bajeti ya Miradi ya Maendeleo, Kamati ilibaini kwamba fedha iliyotengwa katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 ni pungufu kwa **asilimia 27.32** ukilinganishwa na Bajeti ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022. Vilevile Kamati ilibaini kwamba kiasi cha fedha kilichotengwa kutekeleza Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kilitokana na Fedha za Ndani kwa asilimia mia moja (100%) kama ambavyo ilikuwa katika Mwaka wa Fedha 2021/2022. Pamoja na kwamba kiasi cha bajeti ya maendeleo kilipungua, Kamati iliipongeza Ofisi hiyo kwa kuendelea kutenga fedha za utekelezaji wa miradi yake kwa kutumia Fedha za Ndani. Hatua hii ni sehemu muhimu ya kuchochea juhudi kwa Serikali nzima kukusanya mapato

ya ndani ili kujitosheleza katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

WIZARA YA KATIBA NA SHERIA

c) Kwa upande wa Wizara ya Katiba na Sheria na taasisi zake, uchambuzi wa Kamati ulibaini yafuatayo: -

i) Kwa ujumla, Bajeti ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 iliongezeka kwa wastani wa **asilimia 41.91** ukilinganisha na bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha 2021/2022. Ongezeko hili liliakisi maoni ya Kamati kwamba Serikali iongeze fedha kwa taasisi mbalimbali za Wizara ili kuboresha ufanisi wa utendaji wake.

ii) Hata hivyo, kwa upande wa Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, ongezeko la makisio ya makusanyo hayo lilikuwa **asilimia 3.55** ukilinganisha na Makadirio ya Makusanyo katika Mwaka wa Fedha 2021/2022. Kamati ilikuwa na maoni kwamba, wastani wa ongezeko hili ni mdogo hasa kwa kuzingatia kwamba kufikia Februari, 2022 baadhi ya taasisi zilikusanya maduhuli zaidi ya makisio yaliyowekwa.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya kina kuhusu Uchambuzi wa Bajeti za kila Wizara husika, pamoja na maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati ziliwasilishwa kwa nyakati tofauti katika Mkutano wa Saba wa Bajeti uliomalizika Mwezi Juni, 2022.

2.5 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara na Taasisi zake

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria ilipokea taarifa mbalimbali za utekelezaji wa majukumu ya Wizara na Taasisi zake. Msingi wa shughuli hii

umejengwa katika utekelezaji wa Madaraka ya Bunge kama chombo kikuu kwa niaba ya wananchi cha kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano na vyombo vyake vyote katika utekelezaji wa majukumu yake kwa mujibu wa Ibara ya 63 (2) ya Katiba.

Mheshimiwa Spika, kwa muhtasari naomba nitoe maelezo kuhusu taarifa na masuala mbalimbali yaliyojadiliwa na Kamati kama ifuatavyo: -

2.5.1 Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge katika Wizara zinazosimamiwa na Kamati

Mheshimiwa Spika, katika Vikao vya Kamati za Bunge vilivyofanyika kuanzia tarehe 16 – 27 Januari, 2023, Kamati ilipokea Taarifa za Wizara na taasisi zinazosimamiwa na Kamati ya Katiba na Sheria kuhusu utekelezaji wa Maazimio ya Bunge. Maazimio hayo yalitokana na Taarifa ya Mwaka ya Kamati ya Februari, 2021 hadi Januari, 2022 iliyowasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, kwa sehemu kubwa, Kamati imeridhishwa na utekelezaji wa maazimio ya Bunge uliofanywa na Wizara na taasisi hizo. Kwa yale maeneo ambayo yanahitaji kutiliwa mkazo zaidi katika utekelezaji wake, Kamati imetoa ushauri mahsusi kwa kila Wizara na taasisi zake ili yakafanyiwe kazi zaidi.

OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE NA URATIBU)

2.5.2 Maendeleo ya Ujenzi wa Mji wa Serikali na Mpango wa Serikali Kuhamia Makao Makuu ya Nchi, Dodoma

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea Taarifa ya Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu) kuhusu namna Ofisi hiyo inavyoratibu Mpango wa Serikali Kuhamia Makao Makuu ya Nchi, Dodoma. Katika Taarifa hiyo, Kamati ilielezwa maendeleo ya ujenzi wa Mji wa Serikali na baadaye kutembelea eneo la mradi huo ili kujionea hali halisi ya ujenzi wa baadhi ya majengo, na miundombinu muhimu.

Mheshimiwa Spika, katika taarifa iliyowasilishwa, Kamati imebaini kwamba usanifu pamoja na ujenzi wa ofisi na miundombinu katika Mji wa Serikali umezingatia masuala muhimu ikiwemo jiolojia ya eneo la Mtumba, dhana ya kuwa na Mji wa Kijani (*Green City*) na matumizi ya nishati mbadala (*Renewable Energy Sustainability*). Aidha, ujenzi wa Mji wa Serikali unahusisha ujenzi wa miundombinu mingine ya kudumu inayojengwa juu na chini ya ardhi ikiwemo barabara, maji safi, maji taka, umeme, gesi, mawasiliano, TEHAMA, usalama, zimamoto na uokoaji pamoja na programu za Upandaji miti.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kutoa fedha kwa ajili ya kuendeleza mradi huu mkubwa na muhimu, na pia inazipongeza Taasisi zote ambazo tayari wameshaanza kuhamia katika majengo yaliyopo.

Mheshimiwa Spika, kwa upande mwingine, Kamati imebaini kwamba Serikali ina mpango wa kufanya upanuzi wa eneo la mji huo ambapo hadi wakati Taarifa yake inawasilishwa mbele ya Kamati, Serikali ilikuwa inakamilisha taratibu za kutwaa eneo la Hekta 2,030.88 lililopo kati ya Mji wa Serikali na Ikulu ya Chamwino. Kamati ilitaarifiwa kwamba, upatikanaji wa eneo hili ni sehemu ya utekelezaji wa Mpango Kabambe wa Jiji la Dodoma (2019-2039). Eneo hilo litatumika kwa ajili ya uendelezaji wa Mji wa Serikali ikiwemo ujenzi wa nyumba za makazi ya Viongozi, Ofisi za Taasisi na huduma mbalimbali za kijamii.

Mheshimiwa Spika, katika mjadala baina ya Wajumbe wa Kamati kuhusu suala la upanuzi wa Mradi wa Mji wa Serikali, ipo hoja iliibuka kuhusu namna ambavyo Serikali inapanga kutwaa eneo hilo katika hatua ambayo tayari Dodoma ni Makao

Makuu ya Nchi. Kwa uchambuzi uliofanyika, hatua ya kutwaa eneo hilo ilipaswa kufanyika mapema kabla ya Mpango Kabambe kuwekwa. Kwa muktadha huo, ni vyema Serikali ikajizatiti katika kuweko mipango thabiti na endelevu ili kuepuka gharama. Kupanga ni kuchagua.

2.5.3 **Utendaji wa Idara ya Mpiga Chapa Mkuu wa Serikali** **(Government Printer)**

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti Kamati ilifanya uchambuzi kuhusu utendaji wa Idara ya Mpiga Chapa wa Serikali. Kamati imebaini kwamba, kwa muda mrefu Idara hii imekuwa ikikabiliwa na changamoto mbalimbali ambazo zinaathiri utendaji wake. Changamoto hizo ni pamoja na uchakavu wa mitambo, uhaba wa watumishi, pamoja na kuchelewa au kutofika kabisa kwa fedha kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, katika Taarifa ya Kamati iliyowasilishwa Bungeni kuhusu Bajeti ya Ofisi ya Waziri Mkuu, Kamati ilitoa ushauri mahsusi kuhusu umuhimu wa Idara hii kuwezesha ili itekeleze majukumu yake ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, napenda kulijulisha Bunge lako kwamba, Kamati imeridhishwa na namna ambavyo Serikali inatekeleza maoni na ushauri unaotolewa na Bunge. Moja kati ya hatua za msingi zilizochukuliwa na Serikali, kutoa fedha ili kujenga Kiwanda cha Serikali cha Uchapishaji jijini Dodoma. Aidha, Ofisi ya Waziri Mkuu iliitaarifu Kamati kwamba Serikali ina mpango wa kubadilisha Idara ya Mpiga Chapa wa Serikali kuwa Wakala wa Serikali wa Upigaji Chapa.

Mheshimiwa Spika, mpango wa Serikali kubadilisha Idara ya Mpiga Chapa wa Serikali kuwa Wakala, ni hatua nzuri ambayo

kwa maoni ya Kamati, utawezesha Taasisi hiyo muhimu kuwa na uwezo kibajeti na kirasilimali watu ili kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Hata hivyo, ni muhimu kwa Serikali kufanya utafiti wa kutosha na kushirikisha wadau wote muhimu ili kubaini umuhimu wa kuanzishwa kwa Wakala huo na kuainisha umahsusi wa majukumu yake.

2.5.4 Utekelezaji wa Majukumu na Vipaumbele vya Baraza la Taifa la Biashara (TNBC)

Mheshimiwa Spika, Baraza la Taifa la Biashara (TNBC) liliundwa kwa mujibu wa wa Waraka wa Rais Na. 1 wa Mwaka 2001 ili kutekeleza majukumu mbalimbali kwa lengo la kuratibu ushirikiano kati ya sekta ya umma na sekta binafsi. Moja kati ya majukumu ya Baraza hilo ni kufuatilia na kufanya tathmini ya utekelezaji wa sera za kibiashara, kiuchumi na kijamii. Katika Taarifa iliyowasilishwa, Kamati ilijifunza masuala mbalimbali kuhusu utekelezaji wa majukumu ya Baraza hilo pamoja na mafanikio na changamoto za utekelezaji.

Mheshimiwa Spika, pamoja na utekelezaji wenye mafanikio wa Baraza hili, Kamati ilibaini kwamba kuna kasi ndogo ya utekelezaji wa maazimio ya Vikao na Mikutano ya Baraza hili. Aidha, kumekuwepo na ufanisi usioridhisha wa Mikutano ya Mabaraza ya Biashara ya Mikoa (RBCs) na ile ya Mabaraza ya Biashara ya Wilaya (DBC). Changamoto hii inadhoofisha majadiliano na maazimio kati ya sekta ya umma na sekta binafsi katika ngazi hizo. Changamoto hii pia inachangiwa na idadi ndogo ya Watumishi wenye utaalamu na uzoefu kwa ajili ya kuendesha majadiliano ambao pia wanaweza kufanya uchambuzi wa mazingira ya biashara ili kushauri ipasavyo.

2.5.5 Utekelezaji wa Majukumu ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi

Mheshimiwa Spika, Taarifa iliyowasilishwa ilikusudia kuwapa Wajumbe uelewa wa kina kuhusu namna Tume ya Taifa ya Uchaguzi (NEC) inavyotekeleza majukumu yake msisitizo ukiwa katika mafanikio na changamoto. Majukumu ya Tume yamefafanuliwa bayana katika Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 lakini pia katika Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 pamoja na Sheria ya Uchaguzi wa Serikali za Mitaa, Sura ya 292.

Mheshimiwa Spika, Tume ya Taifa ya Uchaguzi (NEC) ina wajibu wa kuratibu na kusimamia uendeshaji wa chaguzi kwa kuzingatia sheria kwa manufaa ya wananchi, vyama vya siasa na wagombea ili kuimarisha demokrasia nchini. Kamati imebaini kwamba, kwa sehemu kubwa, Tume ya Taifa ya uchaguzi inatekeleza majukumu yake kwa ufanisi, pamoja na kuwepo kwa changamoto kadhaa. Changamoto kubwa ni uchache wa watumishi ukilinganisha na mahitaji halisi ya Tume hiyo.

OFISI YA WAZIRI MKUU (KAZI, VIJANA, AJIRA NA WENYE ULEMAVU)

2.5.6 Mwongozo wa Mfuko wa Maendeleo ya Vijana

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Maendeleo ya Vijana ulianzishwa na Serikali mnamo mwaka 1993 chini ya Sheria ya *Fedha (The Exchequer and Audit Ordinance, cap 439)* namba 21 ya mwaka 1961. Kamati ilitaarifiwa kwamba, moja ya malengo ya Mfuko huo ni kuwawezesha vijana nchini (Tanzania Bara) wenye umri kati ya Miaka 15 hadi 35 kupata mitaji kwa njia ya mikopo yenye masharti nafuu ili kuanzisha au kuendeleza miradi yao ya uzalishaji mali. Aidha, Mfuko una malengo ya

kuwasaidia vijana kujenga tabia ya kuweka akiba, kukopa kwa busara na kurejesha kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba, Serikali imeandaa Mwongozo wa Mfuko wa Maendeleo ya Vijana Toleo la Mwaka 2022 kwa lengo la kutatua changamoto za kiutekelezaji zilizokuwepo katika Mwongozo wa awali wa Mwaka 2013, lakini pia kutekeleza maelekezo ya viongozi na maoni ya wadau husika.

Mheshimiwa Spika, moja kati ya maeneo ambayo yameboreshwa katika Mwongozo mpya, ni kuruhusu kijana mmoja mmoja kukopa badala ya vikundi peke yake. Aidha, Mwongozo mpya unaongeza wigo wa wachangiaji wa Mfuko kutoka bajeti ya Serikali kuu na kuruhusu wadau wengine kuchangia. Vilevile Mwongozo unaweka mfumo madhubuti kwa ajili ya tathmini na ufuatiliaji wa Mfuko na kuweka mfumo wa uwajibikaji kwa vijana pamoja na wasimamizi wa Mfuko katika ngazi zote.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kusikiliza maoni ya Wabunge kuhusu namna bora za kuweka mifumo ya kitaasisi ambayo itachangia juhudi za kuwasaidia vijana wa nchi hii kujikwamua kiuchumi kwa mustakabali mpana wa maendeleo ya nchi yetu.

2.5.7 Utekelezaji wa Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Vijana ya Mwaka 2007

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba, Serikali iliandaa Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Vijana ya mwaka 2007 ili kuendana na mabadiliko mbalimbali yaliyojitokeza ambayo hayakuzingatiwa ipasavyo katika Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Vijana ya mwaka 1996. Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Mwaka 2007 ina lengo kuu la kuwajengea uwezo vijana, kuwawezesha

na kuwaongoza vijana na wadau wengine katika utekelezaji wa masuala ya maendeleo ya vijana.

Mheshimiwa Spika, malengo mahususi ya Sera hii ni pamoja na kuwawezesha vijana kupata ujuzi na uzoefu wa ajira; kuwawezesha vijana kukubali majukumu ili kuweza kuwa na mwenendo na maadili mema; kujenga mazingira yanayofaa kwa ajili ya kushiriki katika kutoa maamuzi; na kuongeza kasi ya kuanzisha na kutumia huduma za jamii ambazo ni rafiki kwa vijana.

Mheshimiwa Spika, Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Vijana imetekelezwa kwa takribani kipindi cha miaka 16 hadi sasa ambapo katika kipindi hicho cha utekelezaji kumekuwepo na mafanikio mbalimbali yaliyopatikana. Hata hivyo, Kamati imebaini changamoto mbalimbali. Moja kati ya changamoto hizo ni Sera hiyo kutokuwa na Mkakati wa Utekelezaji suala ambalo limesababisha kutokuwepo kwa ufanisi katika uratibu na ufuatiliaji wa utekelezaji wa Sera hiyo.

Mheshimiwa Spika, hali hiyo imesababisha wadau wengi wakiwemo vijana kutoifahamu Sera husika na kutotambua majukumu yao ya utekelezaji wa Programu na Afua za Maendeleo ya Vijana zinazopaswa kutekelezwa na Taasisi hizo. Aidha, Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Vijana ya Mwaka 2007 ililenga kuzuia mmomonyoko wa maadili unaotokana na utandawazi lakini haikueleza bayana kuhusu fursa za matumizi ya TEHAMA kwa vijana ikiwemo uwezeshaji wa shughuli za kiuchumi kwa vijana.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba, Serikali iko katika mchakato wa mapitio ya Sera hiyo kwa lengo la kuiboresha ili iendane na mazingira ya sasa.

2.5.8 Mjadala Kuhusu Masuala ya Kazi na Ajira

Mheshimiwa Spika, katika vikao mbalimbali vilivyofanyika baina ya Kamati na Serikali, suala la kazi pamoja na ajira hususan kwa vijana, limekuwa likitawala majadiliano. Msingi wa majadiliano hayo, unatokana na nia thabiti ya Wajumbe kuona kwamba, masuala ya kazi na ajira yanapewa kipaumbele inavyostahili ili Serikali iwe na mikakati madhubuti ya kuhakikisha kwamba, Watanzania na hasa vijana wananufaika na mikakati ya kuongeza fursa za ajira na kazi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kwamba ajira ni suala mtambuka. Kwa muktadha huo, Ofisi ya Waziri Mkuu (Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu) imepewa jukumu mahsusi la kuratibu utekelezaji wa Sera, Sheria na Mikakati ya kukuza ajira na kutoa huduma za ajira ili kuongeza nafasi za ajira kwa watanzania ndani na nje ya nchi. Kamati inapongeza juhudi mbalimbali zinazofanywa na Ofisi hii ikiwemo:-

- a) Kutoa mafunzo kwa vijana ya kushindania fursa za ajira, ushauri nasaha, na kuwaunganisha na fursa za ajira pamoja na mafunzo tarajali
- b) Kuandaliwa kwa Ripoti ya Uchambuzi wa Utafiti wa Watu Wenye Uwezo wa Kufanya Kazi (Nguvukazi) na kutoa Viashiria muhimu vya Soko la Ajira; na
- c) Kuandaliwa kwa mfumo wa kielektroniki wa taarifa za soko la ajira kwa ajili ya kukusanya na kutoa taarifa za soko la ajira nchini ikiwa ni pamoja na kusajili wahitimu na watafuta kazi nchini.

Hata hivyo, pamoja na jitihada hizo za Serikali, Kamati imebaini kwamba, suala la ajira, hususan kwa vijana ni changamoto kubwa kwa Taifa na hasa kwa kuzingatia kwamba, kundi la vijana ni zaidi ya asilimia 57 ya watu wote wenye uwezo wa

kufanya kazi kwa mujibu wa Utafiti wa Nguvu Kazi (*Integrated Labour Force Survey*) wa Mwaka 2021.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kukosekana kwa mifumo yenye usawa na uhalisia katika suala la mchakato wa baadhi ya ajira serikalini. Mathalani, suala la kufanya usaili wa maelfu ya waombaji wa ajira kwa nafasi chache tu za ajira, sio tu unaleta usumbufu usio wa lazima kwa vijana wanaotafuta kazi, lakini pia unaweza ukafanya zoezi la kupata watu sahihi kwa kazi husika likawa gumu.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine ambalo Kamati ilijadili kwa kina, ni umuhimu wa kuwepo na utaratibu wa mgawanyo wa nafasi za ajira Serikalini kwa kuzingatia maeneo ya kijiografia (mikoa wanayotoka) kulingana na wingi wa watu wa maeneo hayo (*population density*). Msingi wa hoja hii unatokana na ukweli kwamba, nchi yetu imejengwa katika misingi ya kuthamini umoja wa kitaifa, bila kujali tofauti za makabila, dini, wala mikoa tunayotoka. Mathalani, Wajumbe walitafakari kwamba, iwapo taasisi inahitaji kuajiri wafanyakazi 40, basi kwa kadri itakavyowezekana, na bila kuathiri taratibu za kiutumishi, walau kila mkoa uwakilishwe na Mtanzania mmoja.

2.5.9 Utendaji wa Tume ya Usuluhishi na Uamuzi (CMA)

Mheshimiwa Spika, Tume ya Usuluhishi na Uamuzi inatekeleza jukumu la utatuzi wa migogoro ya kikazi kwa njia ya usuluhishi na uamuzi kwa mujibu wa Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini Na. 6 ya mwaka 2004 na Kanuni zake. Utekelezaji wa jukumu hilo unalenga kuhakikisha uwepo wa amani na utulivu sehemu za kazi na hivyo kuleta tija na mazingira rafiki ya uzalishaji.

Mheshimiwa Spika, katika taarifa iliyowasilishwa kwa Kamati, Tume ilieleza mafanikio mbalimbali yaliyopatikana katika

kusuluhisha migogoro ya kikazi iliyosajiliwa kwenye Tume. Mafanikio hayo ni pamoja na kutatua asilimia 79 ya migogoro ya kikazi iliyosajiliwa katika hatua ya usuluhishi, na kuamua asilimia 74.7 ya migogoro ya kikazi iliyosajiliwa katika hatua ya uamuzi kufikia Februari, 2022.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, Tume hii inakabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo kushindwa kuendesha mashauri kwa ufanisi zaidi kutokana na kukosekana kwa mfumo wa kielektroniki wa uendesaji mashauri na utunzaji kumbukumbu katika baadhi ya ofisi zake. Hadi wakati taarifa inawasilishwa katika Kamati, Tume ilikuwa imefanikiwa kusimika na kutumia mfumo wa kielektroniki wa uendesaji mashauri na utunzaji kumbukumbu katika ofisi 10 za Tume kati ya 32.

2.5.10 **Usalama na Afya Mahali Pa Kazi**

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti, Kamati ilipokea taarifa kutoka kwa Wakala wa Usalama na Afya Mahali Pa Kazi (OSHA) kwa lengo la kupata uelewa wa jumla kuhusu majukumu ya Wakala huo, pamoja na masuala mahsusi ya utekelezaji wa majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, OSHA ilianzishwa mnamo tarehe 31 Agosti, 2001 chini ya Sheria ya Wakala za Serikali Na. 30 ya mwaka 1997 ili kiwe chombo mahsusi cha Serikali kitakachosimamia Usalama na Afya mahali pa kazi Tanzania Bara. OSHA inawajibika kuhakikisha kunakuwepo na sera na mikakati endelevu ambayo itawezesha wafanyakazi kufanya kazi katika mazingira salama kwa kuzingatia taratibu zilizowekwa kwa lengo la kuzuia ajali, magonjwa na vifo vitokanavyo na mazingira ya kazi.

Mheshimiwa Spika, kwa sehemu kubwa Kamati imeridhishwa na Taarifa ya utekelezaji wa majukumu ya OSHA na hasa suala zima la kusimamia matakwa ya Sheria ya Usalama na Afya ya Mwaka 2003.

Mheshimiwa Spika, katika hatua nyingine Kamati ilitaarifiwa kwamba, Katika Mkutano wa 110 wa Shirika la Kazi Duniani (ILO) uliofanyika Geneva, Uswisi kuanzia tarehe 27 Mei, 2022 hadi tarehe 11 Juni 2022, Nchi Wanachama waliazimia kwa pamoja kujumuisha masuala ya Usalama na Afya Mahali pa Kazi katika Miongozo ya ILO kuwa suala la msingi wa haki katika maeneo ya kazi. Aidha, tarehe 11 November 2022 kikao cha kamati ya kazi na ajira cha Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini Mwa Afrika (SADC) kilichofanyika Johannesburg, Afrika Kusini kiliridhia kuunga mkono kauli hiyo na kushauri nchi wanachama kuridhia Mikataba husika ya ILO. Kwa muktadha huo, masuala ya Usalama na Afya mahala pa kazi yanapaswa kuwa ni Haki ya msingi mahali pa kazi na sio wajibu wa kisheria pekee.

“Safe and healthy working environment is among the fundamental principles and rights at work”.

Mheshimiwa Spika, kwa hatua hii, Tanzania kama sehemu ya Jumuiya ya Kimataifa katika kusimamia masuala ya haki za msingi za watu, inapaswa kuongeza juhudi za kuhakisha kwamba haki hizo za wafanyakazi nchini zinalindwa kwa mujibu wa sheria.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia inapongeza hatua ambazo OSHA inachukua katika kuelimisha waaajiri kuhusu masuala ya usalama mahali pa kazi. Kipekee kabisa, Kamati inapongeza hatua ya Wakala huo kutoa mafunzo maalum ya usalama na afya mahali pa kazi kwa watu wasioona, kwa kutumia kitabu maalum chenye maandishi ya nukta nundu.

2.5.11 **Utekelezaji wa Majukumu ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF)**

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) umeanzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Fidia kwa Wafanyakazi Sura ya 263. Mfuko huu ulianzishwa na Serikali ili kutimiza matakwa ya Ibara ya 11 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 pamoja na Sera ya Hifadhi ya Jamii ya Mwaka 2003. Mfuko huu pia ulianzishwa ili kuondokana na mapungufu yaliyokuwepo katika Sheria ya Fidia kwa Wafanyakazi ya 1949 ambayo ilifutwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kwamba, mfuko huu una majukumu mbalimbali ambayo yanajumuisha suala la kuhamasisha uzuiaji wa majanga, kutoa huduma mbalimbali na kulipa fidia. Fidia zinazotolewa na mfuko huu zinajumuisha huduma ya matibabu, malipo ya ulemavu wa muda mrefu na kudumu, pamoja na malipo kwa wategemezi endapo mfanyakazi atafariki.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya mafanikio yaliyobainika katika utekelezaji wa majukumu ya Mfuko ni pamoja na maboresho ya matumizi ya mfumo wa TEHAMA ambao unachangia zaidi ya asilimia 80 ya huduma za Mfuko kupatikana kwa njia ya mtandao. Aidha Mfuko umefanikiwa kuongeza wigo wa utoaji huduma kwa kuingia makubaliano na hospitali na watoa huduma mbalimbali nchini.

2.5.12 **Utekelezaji wa Mwongozo wa Taifa wa Utambuzi wa Mapema na Afua Stahiki kwa Watoto Wenye Ulemavu**

Mheshimiwa Spika, Mwongozo wa Taifa wa Utambuzi wa Mapema na Afua Stahiki kwa Watoto Wenye Ulemavu ulizinduliwa rasmi mnamo tarehe 03 Desemba, 2021. Walengwa wa Mwongozo huo ni pamoja na Wazazi, walezi na Watoto,

Maafisa Ustawi wa Jamii, Watoa huduma za Afya, Viongozi na Watendaji wa Serikali za Mitaa na Vijiji.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba, Mwongozo huo umeandaliwa ili kuwawezesha walengwa kufanya Utambuzi wa Mapema wa Watoto Wenye Ulemavu kwa kusudio la kuzuia, kupunguza na kuondoa ulemavu kwa kutekeleza malengo mbalimbali. Moja kati ya malengo hayo ni kuwazazazi/walezi na watoa huduma kuwatambua Watoto wenye Ulemavu na walio hatarini kupata ulemavu kabla na baada ya kujifungua na kuwaunganisha na afua stahiki. Vilevile mwongozo unakusudia kuwaunganisha Watoto wenye Ulemavu na huduma za marekebisho na utangamano; pamoja na kusaidia kuondoa mila na desturi potofu katika jamii zinazo athiri ustawi wa Watoto wenye Ulemavu.

2.5.13 **Mwongozo wa Utekelezaji, Ujumuishwaji na Uimarishaji wa Huduma kwa Watu Wenye Ulemavu**

Mheshimiwa Spika, katika Taarifa iliyowasilishwa, Kamati ilibaini kwamba utekelezaji wa masuala ya Watu Wenye Ulemavu umekuwa ukikabiliwa na changamoto ikiwemo ujumuishwaji hafifu na huduma zisizokidhi hali halisi ya mahitaji yao. Kwa msingi huo Serikali kwa kushirikiana na wadau mbalimbali ilikamilisha Mwongozo wa Utekelezaji, Ujumuishwaji na Uimarishaji wa Huduma kwa Watu wenye Ulemavu nchini wa mwaka 2022.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba, lengo kuu la Mwongozo huo ni kutoa maelekezo kwa Wadau kuhusu Utekelezaji, Ujumuishwaji na Uimarishaji wa Usawa, Haki, Fursa na Huduma kwa Watu wenye Ulemavu. Aidha, malengo mengine mahsusi ni pamoja na:-

- a) Kutoa mwelekeo utakaowaongoza wadau mbalimbali katika kuandaa afua zinazolenga kutatua changamoto za Watu wenye Ulemavu;
- b) Kuainisha hatua mahususi zinazopaswa kuchukuliwa katika kuhakikisha huduma bora zinapatikana na kutolewa kwa Watu wenye Ulemavu; na
- c) Kuwezesha uwepo wa mipango shirikishi na jumuishi ya huduma kwenye maeneo yote ya umma na binafsi, ili kuleta tija na ufanisi katika upatikanaji na huduma kwa Watu wenye Ulemavu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza hatua ya Serikali kuandaa Mwongozo huu kwa sababu utachoea hatua na mikakati madhubuti ya kujumuisha, na kuimarisha miundombinu na huduma mbalimbali kwa watu wenye ulemavu. Hatua hii pia ni kielelezo cha kuwa na jamii ya kistaarabu ambayo inajali watu wake kwani kipimo cha ustaarabu wa jamii yoyote kinapimwa kwa namna jamii hiyo inavyojali na kuwahudumia watu wenye ulemavu.

“How a society treats its disabled is the true measure of civilization.”³

2.5.14 **Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF)**

Mheshimiwa Spika, kutokana na marekebisho ya Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (*The National Social Security Fund Act*) Sura ya 50 yaliyofanyika Mwaka 2018, Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF) umepewa jukumu la kutoa huduma ya hifadhi ya jamii kwa wafanyakazi wa sekta binafsi na wale wa sekta isiyo rasmi nchini. Kwa kutambua umuhimu wa hifadhi ya jamii kwa makundi hayo, Kamati ilishauri NSSF kuwa na mkakati wa kuhakikisha kwamba, kundi kubwa la

³ Chen Guangcheng, mwanaharakati maarufu wa haki za binadamu kutoka Jamhuri ya Watu wa China.

watu waliojiajiri wenyewe na kufanya shughuli za uzalishaji mali kwenye sekta isiyo rasmi wanakuwa wanachama wa Mfuko huu.

Mheshimiwa Spika, moja kati ya hatua ambazo Mfuko huu zimefanya, ni kutambua na kuandikisha wanafunzi wa vyuo vikuu ili kuwajengea utamaduni wa kujiwekea akiba na kuwa wanachama wa Hifadhi ya Jamii mapema iwezekanavyo. Kamati inatambua na kupongeza jitihada zilizofanywa na NSSF kuwahusisha pia Wabunge ili kuhamasisha wanachuo kujiunga na Mfuko huu.

Mheshimiwa Spika, wazo hili la kuhamasisha vijana wa vyuo vya elimu ya juu nchini kujiunga na Mpango wa Uchangiaji wa Hiari wa NSSF lilitokana na ukweli kwamba idadi ya wahitimu wa vyuo vya elimu ya juu imekuwa ikiongezeka mwaka hadi mwaka na idadi hiyo haiendani na uwezo wa soko kuwaajiri vijana hawa katika ajira rasmi na ajira za moja kwa moja. Ni dhahiri kwamba kutokana na changamoto hii, fursa kubwa ipo katika kujiajiri mara baada ya kuhitimu masomo yao. Hivyo, utamaduni wa kujiwekea akiba kutokana na fedha kidogo za kujikimu wanazopata wakiwa vyuoni ni wa muhimu kwa wanafunzi hawa, ili ziweze kuwasaidia kuanza maisha ya kujitegemea mara baada ya kuhitimu masomo yao.

Mheshimiwa Spika, pamoja na jitihada hizo za NSSF katika kuhamasisha wanachuo kujiunga na Mfuko, bado kuna umuhimu wa Mfuko huo kuhamasisha zaidi makundi mengine kama vile wakulima, wavuvi, wafugaji, wafanyabiashara ndogo ndogo na wajasiramali wa aina mbalimbali. Ni ukweli usioplingika kwamba, sekta binafsi na sekta isiyo rasmi zinaajiri kundi kubwa zaidi la jamii, na hivyo basi, hamasa kwa kundi hilo kujiunga na hifadhi ya jamii ni muhimu kwa maendeleo yao

na taifa kwa ujumla. Changamoto ambayo Kamati inaona katika eneo hili, ni uwezo wa Mfuko kuwafikia jamii kubwa zaidi ya Watanzania katika muda mfupi inavyowezekana.

2.5.15 Mfuko Hifadhi ya Jamiii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF)

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Hifadhi ya Jamiii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF) ulianzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Mfuko wa Hifadhi ya Jamiii kwa Watumishi wa Umma, Sura ya 371 (*The Public Service Social Security Fund Act, Cap 371*). Lengo la kuanzisha Mfuko huu lilikuwa ni la kuunganisha Mifuko ya Pensheni ya PSPF, LAPF, GEPF na PPF na kuunda mfuko mmoja wa PSSSF mahsusi kwa ajili ya Watumishi wa Umma pamoja na taasisi na makampuni ambayo Serikali au taasisi zake zinamiliki zaidi ya asilimia 30% ya hisa.

Mheshimiwa Spika, katika mijadala ndani ya Kamati kuhusu utekelezaji wa majukumu ya Mfuko huu, Kamati imeridhishwa na mafanikio ya utekelezaji wake. Moja kati ya mafanikio hayo, ni Serikali kukubaliana na wadau wa sekta ya hifadhi ya jamii, imeweka kikokotoo kipya ambacho kimepanda kwa wastani kutoka 25% iliyolalalamikiwa mwaka 2018 hadi kufikia 33% ambao unaweka usawa na uwiano kwa wanufaika.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio ya utekelezaji wa Mfuko huu, Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto kadhaa kuhusu utaratibu wa mafao ya kustaafu kabla au ifikapo tarehe ya kustaafu kwa watumishi wa umma. Moja kati ya changamoto hizo, uratibu wa taarifa za wastaafu kutokamilika kwa wakati na hivyo kusababisha usumbufu wakati wa kufuatilia mafao. Kwa sehemu kubwa changamoto hii inachangiwa na waajiri ambao hawatekelezi wajibu wao kikamilifu wa kuwasilisha

taarifa za watumishi wao kwa wakati, na kuchelewesha au kutowasilisha michango ipasavyo.

OFISI YA MAKAMU WA RAIS (MUUNGANO)

2.5.16 Uratibu wa Masuala ya Muungano

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti Kamati imefanya vikao na Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano) ili kujadili masuala mbalimbali yanayohusu Muungano wa Tanzania Bara na Tanzania Zanzibar. Kamati inaendelea kupongeza jitihada za Ofisi hii za kuratibu masuala ambayo yanaimarisha Muungano wetu. Katika utekelezaji wake, moja kati ya masuala ya muhimu ambayo Kamati imepata fursa ya kuyachambua ni yale yanayohusu Hoja za Muungano. Kamati imefurahishwa na jitihada zilizofikiwa na Serikali zetu mbili, ambapo tayari hoja nyingi zimepatiwa ufumbuzi kwa kiwango kinachoridhisha.

Mheshimiwa Spika, suala lingine ambalo limekuwa likisisitizwa na Kamati ni suala la uwepo wa Ofisi katika pande zote mbili, kwamba ni vyema Taasisi za Muungano zote zikawa na Ofisi pande katika pande mbili za Muungano. Hadi wakati taarifa hii inaandaliwa, Kamati imebaini kwamba, kati ya Taasisi 33 za Muungano, ni Taasisi 2 tu ambazo hazina Majengo ya Ofisi katika eneo la Zanzibar. Taasisi hizo ni Mamlaka ya Elimu Tanzania (TEA) na Tume ya Vyuho Vikuu Tanzania (TCU).

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kwamba, kwa taasisi ambazo ni za Muungano, kutokuwa na ofisi katika pande zote za Muungano, kunaathiri utekelezaji wa majukumu yake. Aidha, walengwa wa huduma za taasisi hizo, wanaweza kukosa huduma za msingi kwa ukaribu zaidi.

WIZARA YA KATIBA NA SHERIA

2.5.17 Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania (LST): Hali ya Chuo, Matarajio na Changamoto

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea Taarifa kuhusu Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania (LST) kwa lengo la kufahamu kwa kina namna ambavyo chuo hicho kinatekeleza majukumu yake na changamoto wanazokabiliana nazo. Aidha, Kamati ilipewa taarifa za kina zaidi kuhusu mwenendo wa udahili wa wanafunzi, hali ya ufaulu na masuala mengineyo muhimu.

Mheshimiwa Spika, Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania (Law School of Tanzania) ilianzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania, (Sura ya 425 ya mwaka 2007). Kuanzishwa kwa Taasisi hii ni matokeo ya mapendekezo mbalimbali yaliyotolewa na wataalam mbalimbali ambao ni pamoja na Ripoti ya Tume ya Msekwa ya Mwaka 1974 pamoja na Ripoti Tume ya Bomani ya Mwaka 1996. Kwa pamoja, walipendekeza kwamba iundwe Taasisi inayojitegemea ambayo itatoa, kuendesha, kusimamia programu za mafunzo ya kisheria kwa vitendo kwa wanafunzi waliohitimu shahada ya kwanza ya sheria (LL. B).

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake, Kamati ilibaini kwamba, hali ya udahili wa Taasisi hiyo tangu kundi la kwanza (1st Cohort) mwaka 2008 imeongezeka kutoka wanafunzi 288 hadi kufikia wanafunzi 792 katika kundi la 32 (32nd Cohort) kwa mwaka 2021. Kamati inapongeza hatua hii kwa sababu inaongeza wigo wa kuwa na wanasheria wengi zaidi ambao wanapata mafunzo kwa vitendo kutoka katika Taasisi hiyo sambamba na uhitaji wa taaluma hii katika nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo ya udahili, Kamati imebaini kwamba kiwango cha ufaulu cha wanafunzi wanaopita katika taasisi hiyo ni mdogo tofauti na matarajio ya wengi. Kwa wastani kwa mfano, muhtasari wa matokeo ya mtihani kuanzia Kundi la 1 hadi la 17, kiwango cha juu kabisa cha ufaulu (*highest pass rate*) kilikuwa ni asilimia 31.1 tu katika Kundi la 9.

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wake, Kamati imebaini kuwepo kwa malalamiko ya aina mbili. Kwa upande mmoja, Kamati ilitaarifiwa kwamba baadhi ya wanafunzi wameonesha kutoridhishwa kwao na hali ya ufaulu mdogo wakidai kwamba Taasisi hiyo ina mfumo mgumu wa ufundishaji na mitihani na kusababisha wengi wao kufeli huku tayari wamepoteza muda wao na fedha. Kwa upande mwingine, waalimu na wakufunzi wanaofundisha katika Taasisi hiyo wamekuwa wakitoa madai kwamba kiwango cha wanafunzi na matarajio ya maarifa kutoka kwa wanafunzi hao ni cha chini na kinaakisi uwezo mdogo wa taaluma ya sheria waliyo nayo.

Mheshimiwa Spika, jambo hili limekuwa na mjadala mkubwa katika siku za hivi karibuni, ambapo Serikali imeunda vikosi kazi mbalimbali na ripoti zao kuonesha kwamba kuna changamoto mbalimbali na moja ya changamoto hizo ni utofauti wa ufundishaji na uelewa wa sheria katika vyuo vyetu kwa ngazi ya shahada ya kwanza.

2.5.18 **Mfumo wa Utatuzi wa Migogoro kwa Njia Mbadala (ADR)**
Tanzania

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea taarifa hii kwa lengo la kujua hatua mbalimbali ambazo Serikali inachukua katika kuongeza jitihada za kutatua migogoro kwa njia mbadala ikiwa ni sehemu ya kumaliza migogoro nje ya mahakama.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba, Mfumo wa Utatuzi wa Migogoro kwa Njia Mbadala una faida mbalimbali ikiwemo kuharakisha zoezi la utoaji haki, kupunguza gharama na kupunguza mrundikano wa kesi mahakamani. Hata hivyo, Kamati ilibaini kwamba bado jamii kubwa haina uelewa kuhusu mfumo huu na njia nyingine zinazoweza kutumika katika kufikia maamuzi na faida zake.

2.5.19 **Utekelezaji wa Majukumu ya Tume ya Kurekebisha Sheria: Mafanikio na Changamoto**

Mheshimiwa Spika, Tume ya Kurekebisha Sheria imeanzishwa kwa Sheria ya Tume ya Kurekebisha Sheria, sura ya 171 ambapo imepewa majukumu mbalimbali. Majukumu makuu ya Tume hiyo ni kufanya mapitio ya sheria zote za Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kupendekeza maboresho yake, kufanya tathmini ya utekelezaji wa sheria, na kutoa elimu ya sheria kwa umma kuhusu maendeleo ya sheria mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, katika Taarifa iliyowasilishwa kwake, Kamati ilijulishwa kuhusu namna ambavyo tume hiyo inatekeleza majukumu kwa mujibu wa Sheria, na nyenzo zinazotumika kutekeleza majukumu hayo. Moja kati ya nyenzo hizo, ni kushirikisha wananchi kutoa maoni yao. Kamati inapongeza hatua hii kwa kuwa inaongeza uwazi na uwajibikaji.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto mbalimbali katika utekelezaji wa majukumu ya Tume hii. Moja kati ya changamoto hizo, ni kuongezeka kwa mahitaji ya kufanya mapitio na tathmini ya sheria kusikolingana na rasilimali zilizopo. Kamati ilihoji iwapo Tume hiyo ina mpango wowote wa kukabiliana na changamoto hizo, ambapo Tume iliweka bayana mipango yake ya kuendelea kuomba kuongezewa ukomo wa bajeti (*ceiling*) ili kukabiliana na changamoto zinazowakabili.

2.5.20 Utekelezaji wa Majukumu ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka na Uendeshaji wa Mashauri ya Jinai

Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka ilianzishwa Mwaka 2018 kwa Hati Idhini ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Ofisi hii, ambayo ipo kwa mujibu wa Katiba na Sheria nyingine zilizotungwa na Bunge, ina majukumu makuu ya uendeshaji wa mashtaka katika Mahakama za kiraia nchini, pamoja na kuratibu shughuli za upelelezi/uchunguzi ikiwemo upelelezi/uchunguzi unaofanywa na taasisi kama vile Mamlaka za Uhifadhi, Vyombo vya Ulinzi na Usalama kama vile Polisi, Uhamiaji na TAKUKURU.

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wa utekelezaji wa majukumu ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, Kamati imebaini kwamba Ofisi hiyo imefanikiwa kuajiri watumishi wa kada mbalimbali. Kamati inapongeza hatua hiyo ya Serikali kwa kuwa inatekeleza ushauri wa Bunge kuhusu hii.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza Ofisi ya Taifa ya Mashtaka kwa hatua mbalimbali ambazo inazichukua ikiwemo kufanya ukaguzi katika magereza ambapo lengo la ukaguzi huu ilikuwa ni kuainisha changamoto za kiutendaji na kiupelelezi na

kutoa maelekezo stahiki kutatua changamoto hizo. Aidha, Kamati inatambua juhudi za Serikali kupitia Ofisi ya Taifa ya Mashtaka ya kuendelea kutekeleza Progamu ya kutenganisha shughuli za upelelezi na uendes haji mashtaka kwa kusogeza huduma za mashtaka karibu na wananchi katika ngazi za Mikoa na Wilaya.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, Ofisi hiyo bado ina changamoto ambazo utatuzi wa haraka unahitajika. Moja kati ya changamoto kubwa ni uhaba wa majengo ya ofisi mikoani, na pia kutoka ofisi, ufinyu wa bajeti ya uendes haji, na kutokuwa na Mfumo Maalum wa Kieletroniki kwa ajili ya Uratibu wa Uendes haji wa Mashtaka (*Case Management Information System-CMIS*) hasa kwa kuzingatia kwamba tayari Mahakama wanatumia mifumo ya kieletroniki katika usajili na usikilizaji wa kesi.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa uendes haji wa mashauri ya jinai, Taarifa iliyowasilishwa na Wizara kuhusu Utekelezaji wa Bajeti kufikia Desemba 2022, inabainisha mafanikio mbalimbali kuhusu suala la Uendes haji wa Mashauri ya Jinai katika Mahakama za Wilaya, Hakimu Mkazi, Mahakama Kuu na Mahakama ya Rufani. Pamoja na mafanikio hayo, Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto mbalimbali. Moja kati ya changamoto zilizopo ni kuchelewa kwa utekelezaji wa hukumu mbalimbali za Mahakama hususan katika mashauri ambayo yanahusisha utaifishaji wa mali za watuhumiwa pale ambapo Serikali imeshindwa kesi.

2.5.21 **Mjadala Kuhusu Lugha ya Mahakama**

Mheshimiwa Spika, kwa nyakati tofauti Kamati ilipokea na kujadili masuala mbalimbali kuhusu utendaji wa Mahakama. Moja kati ya hoja zilizojadiliwa kwa kina na lugha ina yotumika katika mwenendo na maamuzi mbalimbali ya Mahakama. Changamoto kubwa iliyopo ni matumizi ya lugha ya Kiingereza hususan katika hukumu na nyaraka za mwenendo wa mahakama.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba Mhimili wa Mahakama unakusudia kusanifu programu maalum (*software*) ambayo itatumika kutafsiri mwenendo wa mashauri na hukumu mahakamani kutoka lugha ya Kiswahili kwenda Kiingereza na Kiingereza kwenda Kiswahili. Kamati inapongeza hatua hiyo ya Mahakama kwa sababu itarahisisha uelewa kwa wananchi kuhusu maamuzi na mwenendo wa mashauri mahakamani.

2.5.22 **Uratibu wa Majukumu ya Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu, Ufilisi na Udhamini**

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii iliwasilishwa na Wakala wa Usajili Ufilisi na Udhamini (RITA) kwa lengo la kuwapatia Wajumbe uelewa kuhusu mafanikio na changamoto ya utekelezaji wa uratibu wa majukumu ya usajili wa matukio muhimu ya binadamu, ufilisi na udhamini.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Sheria za nchi, RITA imepewa majukumu mbalimbali ikiwemo kufanya usajili na utoaji wa vyeti kwa matukio ya vizazi, vifo na sababu zake yanayotokea Tanzania Bara; kuandikisha na kutoa shahada za ndoa kwa wafungisha ndoa na leseni za kufungisha ndoa; na pia kusajili na kusimamia bodi za wadhamini.

Mheshimiwa Spika, katika taarifa iliyowasilishwa, Serikali ilibainisha mafanikio mbalimbali katika utekelezaji wa majukumu ya RITA. Mafaniko hayo ni pamoja na:-

- a) kuongezeka kwa idadi ya watoto waliosajiliwa na kupewa vyeti vya kuzaliwa;
- b) kubuni Mpango wa Usajili wa Watoto wa Umri wa Miaka 5-17 walio Shuleni;
- c) matumizi ya mfumo wa usajili kwa njia ya mtandao (e-RITA) unaoruhusu kutuma maombi ya huduma za usajili wa kizazi na kifo popote na kupata cheti wilayani
- d) RITA kwa Wakala wa Serikali Mtandao (e-GA) kubuni mfumo wa kielektroniki utakaorahisisha usajili na upatikanaji wa marejesho ya ndoa zote zinazofungwa nchini pamoja na upatikanaji wa takwimu na taarifa mbalimbali za wasajili wa ndoa hizo: na
- e) kuanzisha mfumo wa kielektroniki wa utoaji huduma za bodi za wadhamini. Mfumo huu unarahisisha usajili na upatikanaji wa taarifa mbalimbali za bodi za wadhamini.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza RITA kwa ubunifu mbalimbali ambao kwa ujumla wake unasaidia juhudi za Serikali za kuendelea kusogeza huduma kwa wananchi kwa njia ya mtandao.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto kadhaa ambazo zinaathiri utekelezaji wa majukumu ya RITA. Miongoni mwa changamoto hizo ni pamoja na uhaba wa watumishi, ukubwa wa gharama za uendeshaji ukilinganisha na ada zitokanazo na huduma wanazotoa, pamoja na ukubwa wa gharama za kuhifadhi mifumo na kubadilishana taarifa baina yake na taasisi nyingine za Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini pia kuwepo kwa changamoto mbalimbali zinazoukabili mfumo wa ufilisi nchini. Changamoto hizo ni pamoja na wingi wa sheria na mamlaka nyingi tofauti ambazo zinasimamia ufilisi, na kutokuwepo kwa chombo mahsusi cha kusimamia wataalam wa ufilisi. Changamoto hizi zimesababisha mfumo wa kisheria wa ufilisi kutoeleweka ipasavyo na kuwepo kwa mkanganyiko katika usimamizi wa masuala ya ufilisi.

2.5.23 **Utendaji wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitaarifiwa kwamba, Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (*Solicitor General*) ilianzishwa kisheria mwaka 2018 kwa lengo kuimarisha uwezo wa Serikali katika kuratibu, kusimamia, kushauri na kuendesha mashauri yote ya madai. Mashauri hayo yanajumuisha mashauri yanayohusu Katiba, Haki za Binadamu, Katiba, Uchaguzi na Mashauri ya Usuluhishi yanayofungulia na Serikali/Taasisi zake au dhidi ya Serikali/Taasisi zake ndani na nje ya Nchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua na kupongeza mchango wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali katika kuongoza na kushiriki katika Timu za Serikali za Majadiliano (*Government Negotiation Teams*) na kufanikisha kumaliza mashauri/migogoro mbalimbali kwa njia ya majadiliano, usuluhishi na maridhiano nje ya Mahakama. Kwa hatua hii, Ofisi imesaidia Serikali kuepuka gharama kubwa za kutumia Mawakili wa kujitegemea wa ndani na nje ya nchi na kuokoa fedha nyingi ambazo zingelipwa kwa wadai endapo wangeshinda kesi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, Ofisi hii inakabiliwa na changamoto mbalimbali. Changamoto hizo ni

pamoja na upungufu wa watumishi hasa mawakili wenye stadi maalum, ufinyu wa bajeti, na uhaba wa vitendea kazi.

2.6 Semina, Mafunzo na Ushiriki wa Matukio Mbalimbali

Mheshimiwa Spika, Kamati inawashukuru sana wadau wote ambao walijitokeza katika kutoa semina za mafunzo na kuwajengewa uwezo Wajumbe wa Kamati. Semina na warsha hizo zimekuwa na manufaa katika kuongeza uelewa wa Wajumbe katika sekta mbalimbali zinazosimamiwa na Kamati. Mafunzo ambayo Kamati imeyapata yamekuwa na faida sana katika kuiwezesha Kamati kutoa ushauri wenye tija. Ni imani ya Kamati kuwa ushirikiano huo utaendelea katika kuijengea Kamati uwezo kwa maslahi mapana ya Taifa letu. Aidha Kamati inazishukuru Wizara na Taasisi zake ambazo mara kwa mara wamekuwa wakialika Wajumbe wa Kamati hii katika matukio mbalimbali. Kamati inatoa rai na kuendelea kushauri kwamba kwamba, ushirikiano huu endelee.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 Maoni ya Jumla

Mheshimiwa Spika, kufuatia utekelezaji wa majukumu ya Kamati, Mafanikio, Changamoto na yaliyobainika katika kipindi cha Februari, 2022 hadi Januari, 2023, Kamati ina maoni yafuatayo: -

- a) Suala la upungufu wa rasilimali watu limekuwa ni changamoto ya muda mrefu kwa baadhi ya Taasisi na hivyo kuathiri utendaji kazi wa Taasisi hizo, Wizara na Serikali kwa ujumla. Pamoja na kwamba Kamati inatambua juhudi za Serikali kuongeza idadi ya watumishi ili kutatua changamoto hii, kuna umuhimu pia kwa Serikali kuwa na mahitaji ya msingi hasa vifaa, vitendea kazi na miundombionu ya mazingira ya kazi vinaboreshwa pia.
- b) Kamati inapongeza Wizara na taasisi zake kwa kuendelea kutenga bajeti kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Hata hivyo, Kamati imebaini kwamba kwa baadhi ya Wizara na taasisi za Serikali hazina utamaduni wa kutenga fedha za kufanya ukarabati mdogo mdogo wa mara kwa mara kwa miradi hiyo. Kamati ina maoni kwamba, kwa kutotenga fedha kwa ajili ya ukarabati wa aina hiyo, miradi hiyo inaweza kuanza kupoteza ubora wake. Hivyo basi, ni vema Wizara na taasisi zake zikajenga utamaduni wa kutenga bajeti kwa ajili ya ukarabati wa namna hiyo.

3.2 Mapendekezo

3.2.1 OFISI YA WAZIRI MKUU (SERA, BUNGE NA URATIBU)

a) Upanuzi wa Eneo la Mji wa Serikali

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba Serikali ina mpango wa kufanya upanuzi wa eneo la Mji Serikali ikiwa ni sehemu ya utekelezaji wa Mpango Kabambe wa Jiji la Dodoma, ikiwa ni sehemu ya Mradi wa Ujenzi wa Mji huo

NA KWA KUWA Ofisi ya Waziri Mkuu inaendelea kuratibu zoezi la kusimamia ujenzi unaoendelea pamoja na kuratibu zoezi la utwaaaji ardhi kwa eneo linalokusudiwa kuongezwa kwa kushirikiana na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi na Halmashauri ya Jiji la Dodoma,

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) Kuhakikisha fedha zote zilizopangwa kutekeleza Mradi huu zinatolewa kwa wakati
- ii) Serikali ihakikishe inapotekeleza zoezi la utwaaaji ardhi inazingatia taratibu zote za kisheria ikiwemo kushirikisha Wananchi.

b) **Uendeshaji wa Shughuli za Baraza la Taifa la Biashara Katika Ngazi za Mikoa na Wilaya**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba kuna changamoto ya kasi isiyoridhisha ya utekelezaji wa maazimio ya vikao na mikutano ya Baraza la Taifa la Biashara (TNBC) katika ngazi ya Mikoa (RBCs) na ile ya Mabaraza ya Biashara ya Wilaya (DBC) ambayo inadhoofisha majadiliano na maazimio kati ya sekta ya umma na sekta binafsi katika ngazi hizo

NA KWA KUWA changamoto hiyo kwa kiasi kikubwa inachangiwa na kuwepo kwa idadi ndogo ya Watumishi wenye utaalamu na uzoefu kwa ajili ya kuendesha majadiliano ambao pia wanaweza kufanya uchambuzi wa mazingira ya biashara ili kushauri ipasavyo

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- iii) kuwa na mkakati wa haraka na endelevu wa kuongeza watumishi kulingana na mahitaji ya Baraza hili katika ngazi za mikoa na wilaya.
- iv) kuhakikisha kuna ushiriki wa kutosha wa wadau muhimu katika Mikutano ya TNBC katika ngazi hizo

c) **Ufanisi wa Utendaji wa Idara ya Mpiga Chapa Mkuu wa Serikali**

KWA KUWA Kamati imebaini kuwa utendaji wa Idara ya Mpiga Chapa Mkuu wa Serikali unakabiliwa na changamoto mbalimbali zinaoathiri ufanisi ikiwemo uhaba wa watumishi, uchakavu wa vitendea kazi

NA KWA KUWA Idara hiyo ina umuhimu katika kuchapa na kuchapisha nyaraka mbalimbali za Serikali ambazo kwa muda mrefu, baadhi ya nyaraka hizo zimekuwa zikichapwa au kuchapishwa kwa kampuni binafsi ambako kunaathiri ubora, ulinganifu na usiri

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya utafiti na kuja na mapendekezo ambayo yatasababisha Idara hiyo kuongezewa uwezo, uhuru na miundombinu yote muhimu ili itekeleze majukumu yake kwa ufanisi na viwango bora.

3.2.2 **OFISI YA WAZIRI MKUU (KAZI, VIJANA, AJIRA NA WENYE ULEMAVU)**

a) **Mwongozo wa Utekelezaji, Ujumuishwaji na Uimarishaji wa Huduma kwa Watu Wenye Ulemavu**

KWA KUWA Kamati inatambua juhudi ambazo Serikali imezifanya za kuhakikisha kwamba inaandaa Mwongozo wa Utekelezaji, Ujumuishwahi na Uimarishaji wa Huduma kwa Watu Wenye Ulemavu,

NA KWA KUWA Mwongozo huo ni muhimu katika mipango ya nchi katika mustakabali ya maendeleo ya watu wake,

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) inaweka mikakati madhubuti na endelevu ya kuhakikisha kwamba elimu inatolewa kwa taasisi zote za Serikali na umma kwa jumla kuhusu Mwongozo huo
- ii) inafanya Tafiti, upatikanaji taarifa na Takwimu muhimu kuhusu Watu Wenye Ulemavu
- iii) kila taasisi ya Serikali inahakikisha kwamba inatekeleza kikamilifu vipengele vya Mwongozo huo kulingana na mahitaji yaliyopo
- iv) kuimarisha Ushiriki na Ushirikishwaji wa Watu wenye Ulemavu katika maamuzi mbalimbali yenye kuboresha utekelezaji wa Mwongozo huo.

b) Utekelezaji wa Sera ya Taifa ya Vijana

KWA KUWA lengo la Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Vijana ya Mwaka 2007 ni kuwajengea uwezo vijana, kuwawezesha na kuwaongoza vijana na wadau wengine katika utekelezaji wa masuala ya maendeleo ya vijana.

NA KWA KUWA Kamati imebaini kutokuwepo kwa Mkakati wa Utekelezaji wa Sera hiyo suala ambalo limesababisha kutokuwepo kwa ufanisi katika uratibu, na ufuatiliaji wa utekelezaji wake unaokwamisha maendeleo ya vijana

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kuharakisha mchakato wa mapitio ya Sera hiyo, na hatimaye ikamilike mapema iwezekanavyo kwa lengo la kuiboresha au kuiandika upya ili iendane na mazingira ya sasa.

c) **Mfuko wa Maendeleo wa Vijana**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba, hadi kufikia Februari 2022, kiasi cha fedha Sh. 205,000,000 zilikuwa zimetolewa kwa vijana walioomba mna kukidhi vigezo kati ya Sh. 1,000,000,000 iliyotengwa katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 sawa na **asilimia 20.5** tu;

NA KWA KUWA kiasi kikubwa cha fedha iliyobaki ambacho hakijawanufaisha vijana kinaashiria kwamba vijana wasiokuwa na vigezo ni wengi kuliko walionufaika na Mfuko huo;

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) kutoa elimu ya kutosha kwa vijana nchini ili waweze kunufaika na Mfuko huo
- ii) kutathmini vigezo vilivyowekwa ili vijana wengi zaidi wanufaika na mradi
- iii) kuongeza thamani ya Mfuko kwa kuuongezea fedha

d) **Masuala ya Kazi na Ajira**

KWA KUWA Kamati inatambua kwamba ukosefu wa ajira hasa kwa vijana ni changamoto ambayo ina athari kijamii na kiuchumi

NA KWA KUWA Ofisi ya Waziri Mkuu ina wajibu wa kuratibu utekelezaji wa Sera, Sheria na Mikakati ya kukuza ajira na kutoa huduma za ajira ili kuongeza nafasi za ajira kwa wataanzania ndani na nje ya nchi

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) kuongeza jitihada za kusimamia Sera na Sheria mbalimbali ambazo zinaweka mazingira bora ya uwekezaji katika sekta zenye uwezo mkubwa wa kuzalisha ajira ikiwemo kilimo, ufugaji, uvuvi na biashara
- ii) kuhamasisha uwekezaji katika viwanda vidogo, vya kati na vikubwa ili viweze kuajiri sehemu kubwa ya nguvu kazi nchini na vijana wengine kujiajiri wenyewe
- iii) kubuni utaratibu madhubuti na wenye uwazi ambao utaratibu zoezi zima la ajira Serikalini kwa namna ambayo, nafasi zitakozajazwa zitaakisi umoja wa kitaifa bila kuathiri vigezo
- iv) kuwa na mpango wa kuhamasisha vijana nchini kujifunza stadi za kazi za kimkakati na baadae kuwaunganisha vijana hao na fursa za kazi zenye staha nje ya nchi kulingana na ushindani wa soko la ajira la kimataifa katika sekta za mbalimbali kwa kushirikiana na balozi zetu

e) **Matumizi ya Mfumo wa Kielektroniki katika Usuluhishi na Uamuzi**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba, hadi kufikia Februari, 2023 Tume ya Usuluhishi na Uamuzi (CMA) ilikuwa imesimika na kutumia mfumo wa kielektroniki katika Ofisi 10 tu kati ya Ofisi 32 nchini;

NA KWA KUWA kutotumika kwa mfumo wa kielektroniki katika Ofisi ambazo hazina mfumo huo kunaathiri ufanisi wa utetekelezaji wa majumu ya Tume hiyo katika uendeshaji wa mashauri na kutunza kumbukummbu;

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kuongeza fedha katika Bajeti ya Serikali ili Tume ya Usuluhishi na Uamuzi (CMA) iweze kusimika mfumo wa kielektroniki wa uendeshaji mashauri na utunzaji kumbukumbu katika ofisi zake zote.

f) **Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF)**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba kuna changamoto kwa baadhi ya wastaafu wa utumishi wa umma kupata stahiki zao kwa ukamilifu na kwa wakati, kitu ambacho kinasababisha usumbufu na kadhia kwa wastaafu hao

NA KWA KUWA Kamati imebaini kwamba, changamoto hiyo inaweza kusababishwa na baadhi ya Waajiri ambao aidha wamechelewa kuwasilisha taarifa muhimu za wastaafu hao kwa ukamilifu na kwa wakati,

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) PSSSF ifuatilie michango na kuhakikisha inalipwa kikamilifu
- ii) PSSSF ichukue hatua kali za kisheria na kinidhamu kwa mwajiri wajiri ambaye hajawasilisha michango kwa wakati na kwa ukamilifu
- iii) PSSSF kutoa elimu ya mara kwa mara kwa wanachama kuhusu umhimu wa kufuatilia na kupata taarifa zao binafsi na michango yao.

g) **Hifadhi ya Jamii kwa Sekta Binafsi na Sekta Isiyo Rasmi**

KWA KUWA binafsi na sekta isiyo rasmi zina mchango mkubwa katika uchumi wa nchi ambapo inajumuisha kundi

kubwa zaidi la watu wakiwemo wajasiriamali, wakulima, wafugaji, wavuvi na wafanyabiashara mbalimbali

NA KWA KUWA kuna umuhimu wa kundi hilo kuwa na hifadhi ya jamii kwa lengo la kuwapatia stahiki mbalimbali ikiwemo huduma za msingi, mafao tofauti pamoja na pensheni

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) kuongeza jitihada za kuhamasisha watu wengi zaidi kujiunga na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii (NSSF)
- ii) kubuni mifumo na njia rahisi zaidi zitakazowezesha jamii kubwa ya Watanzania kujiunga, kutumia huduma, na kupata stahiki zitokanazo na kuwa wanachama wa NSSF

3.2.3 OFISI YA MAKAMU WA RAIS

a) Hoja za Muungano

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba Serikali zetu mbili tayari zimekubaliana kuhusu masuala ya msingi ili kuzipatia ufumbuzi Hoja za Muungano;

NA KWA KUWA ufumbuzi uliopatikana unahitaji kutekelezwa na pande zote mbili za Muungano

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) Kuharakisha utekelezaji wa makubaliano hayo kwa lengo la kutatua hoja zote za Muungano; na
- ii) Elimu itolewe zaidi kwa umma kuhusu hatua ambazo zimechukuliwa kutatua Hoja za Muungano.

b) **Taasisi za Muungano**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba, kuna Taasisi za Muungano ambazo hazina Ofisi katika upande wa Zanzibar.

NA KWA KUWA kwa kutokuwepo kwa Ofisi hizo, kunaweza kusababisha wananchi kukosa huduma zinazotolewa na taasisi hizo kwa ukaribu zaidi;

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kuhakikisha kwamba Taasisi zote za Muungano zinakuwa na Ofisi pande zote za Muungano mapema iwezekanvyo.

3.2.4 **WIZARA YA KATIBA NA SHERIA**

c) **Lugha ya Uandishi wa Sheria**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba Serikali imeanza utaratibu wa kuwasilisha Bungeni Miswada kwa lugha ya Kiswahili pekee,

NA KWA KUWA matumizi ya Lugha ya Kiswahili peke yake katika uandishi wa Sheria yanaweza kuleta changamoto ya tafsiri na utekelezaji wa sheria husika,

KWA HIYO BASI, Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ifanye utafiti wa kutosha kuhusu namna bora ya matumizi ya Lugha ya Kiswahili na Kiingereza katika uandishi wa sheria; na
- ii) Taarifa ya Utafiti huo iwasilishwe Bungeni kwa lengo la kuwa na uelewa wa pamoja kuhusu matumizi ya lugha ya uandishi wa sheria.

d) **Lugha ya Mahakama**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba kuna changamoto ya uelewa wa maamuzi na mwenendo wa mashauri mahakamani inayotokana na matumizi ya lugha ya Kiingereza kwa kuwa wananchi walio wengi hawaielewi

NA KWA KUWA changamoto hiyo inapelekea kucheleweshwa kupatikana kwa haki kwa wananchi

KWA HIYO Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kuharakisha mchakato wa kusanifu programu ya kutafsiri mwenendo wa mashauri na hukumu za Mahakama kutoka katika Lugha ya Kiingereza kwenda katika Lugha ya Kiswahili ili kurahisisha upatikanaji wa haki kwa haraka.

e) **Ushiriki wa Wadau katika Kuandaa Miswada ya Sheria**

KWA KUWA suala la ushiriki wa wadau husika katika mchakato wa utungwaji wa sheria nchini ni takwa muhimu la kisheria,

NA KWA KUWA ushiriki wa wadau hao katika mchakato huo unasaidia kuleta uelewa kwa wananchi na kupunguza marekebisho makubwa ambayo hutokea wakati wa uchambuzi wa muswada katika ngazi ya Kamati.

KWA HIYO BASI, Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali ihakikishe na kuthibitisha kuhusu ushiriki wa wadau husika katika maandalizi ya awali ya miswada ya Sheria.

f) **Uendeshaji wa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka (NPS)**

KWA KUWA Ofisi ya Taifa ya Mashtaka ni taasisi muhimu katika mlinganyo wa HakiJinai nchini ambapo utekekelezaji wenye ufanisi wa majukumu yake ni muhimu katika

kuharakisha kesi za jinai, kufanikisha zoezi la kutenganisha shughuli za mashataka na upelelezi,

NA KWA KUWA Kamati imebaini kwamba Ofisi hiyo bado ina uhaba wa miundombinu muhimu kwa Watumishi wake ambayo inadhoofisha utekelezaji wa majukumu yake kwa ufanisi,

KWA HIYO BASI, Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kuandaa mpango wa haraka na endelevu wa kuhakikisha kwamba Ofisi ya Taifa ya Mashtaka inapatiwa miundombinu yote muhimu ikiwemo mifumo wezeshi ya kielektroniki, majengo ya ofisi na vitendea kazi.

g) **Uendeshaji wa Mashauri ya Jinai**

KWA KUWA nchi ya Tanzania inaheshimu misingi ya Utawala na Sheria ambayo ni nguzo muhimu ya kudumisha amani, utulivu na umoja wa kitaifa,

NA KWA KUWA suala la uendeshaji wa mashauri ya jinai, unahusisha haki za mtuhumiwa kwa upande mmoja, na wajibu wa mwendesha mashtaka kwa upande mwingine,

KWA HIYO BASI, Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) kuhakikisha kwamba, inatekeleza maamuzi yote ya Mahakama ili kulinda haki za raia, ikiwemo kurejesha mali zilizotaifishwa iwapo mtuhumiwa ameshinda kesi na pale ambapo hatua zote za rufaa zimekamilika;
- ii) Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, kwa kushirikiana na taasisi nyingine zinazohusika katika upelelezi, ukamataji, na utaifishaji wa mali za watuhumiwa, kulinda haki za

watuhumiwa hao na mali zao bila kuathiri thamani ya mali zao endapo watuhumiwa hao watashinda kesi.

h) Umuhimu wa Kutilia Mkazo Suala la Utatuzi wa Migogoro Nje ya Mahakama

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba suala la Utatuzi wa Migogoro Nje Mahakama ni hatua muhimu katika kuboresha utoaji haki nchini

NA KWA KUWA utaratibu huo unasaidia kupunguza mrundikano wa kesi Mahakamani, kupunguza gharama za mashauri, kuchochea kukua kwa uchumi, na pia kutumia muda mfupi bila kufungwa na masharti ya kisheria na taratibu za kiufundi

KWA HIYO BASI, Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) kutoa elimu ya kutosha kwa wadau na wananchi kwa ujumla kuhusu umuhimu, na faida za utatuzi wa migogoro nje ya Mahakama
- ii) kuimarisha mifumo ya kisheria na kiutendaji ambayo itachochea utatuzi wa migogoro nje ya Mahakama kwa ufanisi zaidi

i) Umuhimu wa Kuiwezesha Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali (Solicitor General)

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba, Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali ina jukumu mahsusi la kuwa mstari wa mbele kuiwakilisha Serikali katika mashauri mbalimbali ya madai yanayoihusisha Serikali ndani na nje ya Nchi, ambapo kwa

kufanya hivyo kunasaidia kuongeza ufanisi na kuokoa fedha za umma

NA KWA KUWA Kamati imebaini kwamba, utekelezaji wa jukumu hilo mahsusi una changamoto zinazochangiwa na upungufu wa watumishi hasa mawakili wenye stadi maalum, ufinyu wa bajeti, na uhaba wa vitendea kazi

KWA HIYO BASI Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo: -

- i) kuongeza ukomo wa bajeti (*ceiling*) ya Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali ili kuiwezesha Ofisi hiyo kutekeleza majukumu yake ipasavyo
- ii) kutathimini uwezekano wa kuajiri mawakili wa kujitegemea ambao wana stadi maalum katika maeneo maalum yenye maslahi kwa serikali ili kuongeza uwezo wa Ofisi hii kusimamia mashauri kwa weledi na ufanisi zaidi

j) **Mafunzo ya Sheria kwa Vitendo na Ufaulu wa Wanafunzi**

KWA KUWA Kamati imebaini kuwepo kwa malalamiko kuhusu kiwango cha ufaulu katika Taasisi ya Mafunzo ya Sheria kwa Vitendo (*Law School of Tanzania*),

NA KWA KUWA malalamiko hayo yamesabisha kuwepo kwa madai kuhusu uwezo mdogo wa wanafunzi wanaodahiliwa kwa upande mmoja, lakini pia ugumu wa mfumo wa mafunzo ambao unasababisha wanafunzi kufeli kwa upande mwingine,

HIVYO BASI, Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo:-

- i) Kufikiria na ikibidi kuamua kuanzisha mitihani ya kuingia (*entry examinations*) ili kuhakikisha kuwa wanafunzi wote wanaojiunga na Taasisi hiyo wana ujuzi wa nadharia unaotosheleza kufanya mafunzo kwa vitendo kwa ufanisi;
- ii) Mamlaka husika kufanya utafiti wa kutosha kuhusu mitaala na uwezo wa vyuo katika kufundisha taaluma ya sheria nchini.

k) Marekebisho ya Sheria

KWA KUWA Kamati imebaini ongezeko kubwa la sheria zinazohitaji marekebisho/ mabadiliko ya sheria katika sekta hii, ili ziendane na mazingira ya sasa

NA KWA KUWA Mabadiliko hayo hayafanyiki kwa wakati kutokana na changamoto zinazoikabili Tume ya Kurekebisha Sheria

KWA HIYO BASI, Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo:-

- i) Kutenga fedha za kutosha kwa Tume ili iweze kutekeleza majukumu yake ipasavyo.
- ii) Tume ya Kurekebisha Sheria ibuni njia mbadala za zitakazohusisha matumizi ya teknolojia ya mtandao, kuhusisha washauri elekezi (*consultants*) na taasisi za utafiti wa kisheria ili kufanya marekebisho ya sheria yanayoenda na mabadiliko na mazingira yaliyopo sasa.

1) **Kuridhia Mikataba ya Kimataifa**

KWA KUWA Kamati imebaini kwamba, kuna baadhi ya mikataba ya kimataifa ambayo Serikali iliingia lakini lakini ikachelewa kuridhiwa

NA KWA KUWA kuchelewa kuridhia mikataba hiyo kunachelewesha utekelezaji wake ambako kunaweza pia kuathiri mahusiano baina ya wa nchi yetu na nchi nyingine

KWA HIYO BASI, Kamati inaliomba Bunge liishauri Serikali kufanya yafuatayo:-

- i) Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kushirikiana na taasisi husika za kisekta, kuhakikisha kwamba inafanya utafiti kuhusu mikataba yote ya kimataifa ambayo nchi yetu inahusika lakini bado haijaridhiwa, ili kutoa ushauri stahiki kuhusu umuhimu wa kuridhia au kutoridhia mikataba hiyo.
- ii) Kwa ile mikataba ya kimataifa ambayo haijaridhiwa na ina maslahi kwa nchi yetu, Serikali ihakikishe mikataba hiyo inaridhiwa mapema iwezekanavyo.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine napenda kukupongeza kwa kuteuliwa kuwa Spika wa Nane wa Bunge la Jamahuri ya Muungano wa Tanzania. Kamati inakuahidi kuendelea kukupa ushirikiano na tunakuombea kila kila la kheri katika utekelezaji bora wa majukumu yako. Aidha, namshukuru na kumpongeza Naibu Spika pamoja na Wenyevititi wote wa Bunge kwa ushirikiano ambao wameipatia Kamati hii kwa muda wote.

Mheshimiwa Spika, naomba kutumia fursa hii kuwashukuru kwa dhati kabisa Wajumbe wote wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kwa ushirikiano wao wakati wa kutekeleza majukumu ya Kamati hii. Kwa heshima kubwa naomba kuwatambua kwa majina yao kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb. - **Mwenyekiti**
2. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb. – **Makamu Mwenyekiti**
3. Mhe. Emmanuel Adamson Mwakasaka, Mb.
4. Mhe. Abdullah Ali Mwinyi, Mb.
5. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb.
6. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb.
7. Mhe. Zainab Athman Katimba, Mb.
8. Mhe. Noah Lemburis Ole Saputu Mollel, Mb.
9. Mhe. Asha Abdullah Juma, Mb.
10. Mhe. Omar Ali Omar, Mb.
11. Mhe. Suma Ikenda Fyandomo, Mb.
12. Mhe. Salum Mohammed Shaafi, Mb.

13. Mhe. Ahmed Juma Ngwali Dedi, Mb.
14. Mhe. Agnesta Lambert Kaiza, Mb.
15. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb.
16. Mhe. Jacqueline Ngonyani Msongozi, Mb.
17. Mhe. Hussein Nassor Amar, Mb.
18. Mhe. Khadija Shaaban Taya, Mb.
19. Mhe. Luhaga Joelson Mpina, Mb.
20. Mhe. Rashid Abdallah Rashid, Mb.
21. Mhe. Jonas Van Zeeland, Mb.
22. Mhe. Boniphace Nyangindu Butondo, Mb.
23. Mhe. Mohamed Lujuo Monni, Mb.
24. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb.

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa, niwashukuru viongozi wote wa Mhimili wa Utendaji (*The Executive*) kwa ushirikiano ambao wameipatia Kamati hii katika kutekeleza majukumu yake. Kwa heshima kabisa, naomba niwatambue kama ifuatavyo: -

1. Mhe. George Boniface Simbachawene, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
2. Mhe. Prof. Joyce Lazaro Ndalichako, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu (Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu)**
3. Mhe. Dkt. Selemani Said Jafo, Mb. – **Waziri wa Nchi, Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano)**
4. Mhe. Dkt. Damas Daniel Ndumbaro, Mb. – **Waziri wa Katiba na Sheria**
5. Mhe. Jaji Dkt. Eliezer Mbuki Feleshi, Mb. – **Mwanasheria Mkuu wa Serikali**

6. Mhe. Ummy Hamisi Nderiananga, Mb. – **Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
7. Mhe. Paschal Patrobas Katambi, Mb. – **Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu (Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu)**
8. Mhe. Khamis Hamza Khamis, Mb. - **Naibu Waziri, Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano na Mazingira)**
9. Mhe. Geophrey Mizengo Pinda, Mb. – **Naibu Waziri wa Katiba na Sheria**

Mheshimiwa Spika, vile vile niwashukuru Watendaji wote wa Mhimili wa Utendaji (*The Executive*) na Mhimili wa Mahakama (*The Judiciary*) kwa ushirikiano walioipatia Kamati. Kwa niaba yao wote naomba niwatambue viongozi wao kama ifuatavyo:-

1. Dkt. John Anthony Jingu – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu)**
2. Prof. Jamal Adam Katundu – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Waziri Mkuu (Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu)**
3. Ndg. Mary Ngelela Maganga – **Katibu Mkuu, Ofisi ya Makamu wa Rais (Muungano na Mazingira)**
4. Ndg. Mary Gabriel Makondo – **Katibu Mkuu, Wizara ya Katiba na Sheria**
5. Prof. Elisante Ole Gabriel – **Mtendaji Mkuu wa Mahakama**

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini sio kwa umuhimu, napenda kumshukuru Katibu wa Bunge **Ndg. Nenelewa J. Mwiambi, ndc** kwa kuratibu vema shughuli za Kamati na Shughuli za Bunge. Aidha, nawashukuru Mkurugenzi wa Idara ya kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, *ndc*, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Gerald Magili na Makatibu wa Kamati hii Ndg. Elihaika Mtui na Ndg. Yona Kirumbi wakisaidiwa na Ndg. Theresia Jacob kwa kuratibu Shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa Taarifa hii.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naliomba Bunge lako sasa liipokee na kuijadili Taarifa hii na hatimaye kukubali maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb.

MWENYEKITI

Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria

08 Februari, 2023